

Кобилко Н.А.

аспірант,

Сумський державний педагогічний університет

імені А.С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ХИМЕРНОЇ ПРОЗИ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Українська художня проза ХХ століття характеризується жанрово-стильовим різноманіттям. Чітко простежується тенденція митців «до поглиблення епічного мислення, його ліризації, романтизації, інтелектуалізації, оновлення форм і засобів зображення дійсності» [4, с. 20]. У літературі окреслюються три напрями: лірико-романтичний, конкретно-аналітичний та химерний. Саме останній став самотутнім, яскравим явищем української прози другої половини ХХ століття.

Химерний роман з'явився в 70–80-х роках ХХ століття. Дослідники навіть виділяють його «крайні точки»: початок – роман О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця» (1958), кінець – романи В. Шевчука «Дім на горі», «На полі смиренному» (1983). Навколо химерного роману точилися дискусії. Це явище активно досліджували такі вчені, як В. Брюховецький, В. Кубілюс, А. Погрібний, М. Стрельбицький, О. Ковальчук, Л. Новиченко, Л. Масенко, А. Кравченко та ін. Проте питання жанрово-стильових особливостей химерної прози залишається актуальним.

Помилковим є твердження, що химерний роман з'явився лише в 70–80-х ХХ століття. Його витoki сягають періоду бароко, творчості І. Котляревського, О. Стороженка, М. Коцюбинського, Лесі Українки, Г. Квітки-Основ'яненка. Особливий вплив на химерну традицію мали твори М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» і «Тарас Бульба», у яких спостерігається високий синтез народної творчості та літературних прийомів, що стало основою «міфологічного» роману.

Щодо причин оновлення химерної прози у ХХ столітті, то О. Федотенко зазначає, що це пов'язано з активізацією літературно-мистецького життя внаслідок «хрущовської відлиги», яка породила духовну свободу й надію на українське відродження та масштабних процесів у суспільно-політичному житті людства. Ускладнюються

відносини людини з дійсністю, що переноситься на зміни художнього мислення, образності, стилю. Постає проблема не зображення нового художнього світу, а його інтерпретації, що неможливо старими, відомими засобами.

Існує декілька причин появи «оновленої» химерної прози. Так, А. Погрібний розглядає це явище як «захисну реакцію літератури»: удаючись до фольклоризації, митці уникають нівелювання та стереотипізації. І. Дзюба в химерному романі бачить утечу письменників від натуралізму та сухого викладу подій. М. Ільницький пов'язує використання фольклорних елементів (міфологем, міфем, архетипів) із художнім інакомовленням письменників у період жорсткої цензури та заборони української культури. Причину звернення митців до бурлеску й трагедії Л. Масенко вбачає в критичній мовній ситуації, що склалася в Україні. Збереження та підтримка живого народного мовлення є основною метою оновлення жанру.

Отже, ми можемо констатувати, що звернення до химерної традиції відбивало прагнення письменників зберегти мову, культуру, традиції та звичаї українського народу, донести їх до сучасного читача.

До химерних творів зараховують «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця» О. Ільченка, «Лебедина зграя» та «Зелені Млини» В. Земляка, «Левине серце» П. Загребельного, «Позичений чоловік» Є. Гуцала, «Ірій» В. Дрозда, «Дім на горі» та «На полі смиренному» В. Шевчука та ін. Вони різняться індивідуальним авторським почерком та рівнем художності. Деякі дослідники сперечаються щодо їх віднесення до химерної прози. Проте в літературній дискусії, що розгорнулася на сторінках журналу «Дніпро», учені виділяють головну домінанту – використання фольклорного світобачення, усної народної словесності для всебічного відображення дійсності. А. Кравченко зазначає, що «народнопоетичне світовідчуття, стилістика фольклорних жанрів накладає відчутний відбиток на багато романів» [2, с. 180]. Проте дослідник упевнений, що наявність фольклорних елементів не може бути головною рисою химерної прози. Навіть більше, літературознавець порівнює «Левине серце» П. Загребельного з творами М. Стельмаха й робить висновок, що фольклорними символами насичені також романи, які не відносяться до химерних.

Другою особливістю химерної прози є використання гротеску, бурлеску, фантастичних умовних образів, іронії, гумору, сатири. Проте не варто переоцінювати значення цих елементів у химерному романі. Вони є скоріше складовими, а не визначальними. Якщо порівнювати романи, то сміх відчувається в П. Загребельного, Є. Гуцала, а твори В. Земляка, В. Шевчука, В. Дрозда звучать надто серйозно. Л. Новиченко наголошує на привабливості поєднання різних художніх засобів і прийомів у химерному романі. Але без стрижневого компонента химерна проза втрачає свою самобутність і стає розмитим явищем.

А. Погрібний наголошує ще на одній досить важливій рисі – філософсько-епічній думці твору, за допомогою якої письменники поєднували різнорідні, навіть суперечливі художні пласти. Проте А. Кравченко зазначає, що це лише поєднує художні рівні окремих творів, а всебічної характеристики явища химерної прози немає.

Таким чином, основними рисами химерного роману є умовність і пародійність. Саме умовна атмосфера значною мірою забезпечує своєрідність світовідчуття, ситуацій та образів. Але письменники не запозичують певні художні прийоми чи образи, вони переосмислюють «методи мислення, властиві усній народній творчості» [1, с. 58]. Своєрідність химерного роману, не дивлячись на те, що він має спільні риси з латиноамериканським, визначається національним фольклором, який використовували у своїх творах митці. Ми не знайдемо в химерному романі чітких міфологічних сюжетів чи образів, а лише їх інтерпретацію. Отже, у складній структурі химерної прози другої половини ХХ століття фольклор тісно переплітається з іншими не менш важливими елементами – літературною традицією та художнім уподобанням митця, що й визначає її особливість.

Список використаних джерел:

1. Кравченко А. «Химерний» роман і фольклор // Радянське літературознавство. – 1982. – № 4. – С. 57-62.
2. Кравченко А. Можливості прози // Вітчизна. – 1983. – № 12. – С. 179-186.
3. Погрібний А. Мода, новація, закономірність // Літературное обозрение. – 1980. – № 2. – С. 24-28.
4. Федотенко О. Інтерпретація українського химерного роману другої половини ХХ століття в літературознавчому дискурсі: жанрово-стильовий аспект // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2013. – № 4, Ч. II. – С. 20-29.